

DİL İLMİ VE ANTROPOLOJİ¹

Antoine MEILLET

Insan aletler kullanır ve oynaklanan² bir dile maliktir; onu bütün hayvanlardan, hatta en yüksek olanlarından ayıran bu iki vasfın insanın zihnî yüksekliğini intaç eder. Burada ele alındığı şekliyle asıl manasında antropoloji ile dil ilmi arasında bir temas tesisi tabii gibi görünür fakat dil vakıaları umumiyetle bu umumi bakışta hiçbir yer bulmazlar ve dil âlimleri tarihten evvelki arkeolojiden bir pay çıkaramazlar. Ebert'in *Reallexikon*'unda olduğu gibi, dil vakıalarının bazen muayyen bir tafsilatla tetkik edildiği yerde bile dil vasfı taşıyan makalelerle, çok daha fazla olan arkeolojiye ait makaleler arasında bir münasebet yoktur; tarihten evvelki arkeolojinin ele aldığı uzak ve geniş bir ölçüde çok uzak devirler için dil âlimlerine verilecek mu'tâ³ yoktur.

Eski dillerin hâlleri hakkında bilgi edinmek için elimizde [iki] tarz vardır: Yazılı vesikalara ve mukayeseli usule başvurmak, fakat tabiidir ki yazılı vesikalar ancak medeniyetin yüksek bir seviyeye erişmiş olduğu devirlerde vardır. Bu vesikaların çoğu da az eski zamana aittir: Bir taraftan ancak Babil mıntikasında, diğer taraftan Mısır'da milattan evvel üç bininci yıllara kadar çıkan metinler buluyoruz. Mukayeseli usule gelince, mazide çok gerilere gitmeğe imkân vermiyor. Filhakika, diller çabuk değişirler. Uzun asırlar zarfında sabit kalan ve bu sabitliğiyle tekâmülü tetkik arzusunda bulunan biyoloji âliminin vazifesini zorlaştırmış hayvan veya nebat cinsleri gibi diller yoktur. Dil âlimi aksi bir güçlkle karşı karşıyadır: Diller o kadar çabucak değişirler ki birbirlerinden on asırdan fazla ayrı birçok lehçelerin mukayesesi, bu

1 *L'Anthropologie*, t. XLIII, 1933, s. 41 ve müt[ekab sayfalar]. Makalenin çevirisi Türk Dil Kurumu Kütüphanesi 37 numaralı etütte s. 10-13'te yer almaktadır. Söz konusu makale Doç. Dr. Bilal Çakıcı tarafından yeni harflere aktarılmıştır.

2 un langage articulé, articulation: oynaklanan: telaffuz edilen.

3 veri.

LINGUISTIQUE ET ANTHROPOLOGIE*

par

A. MEILLET

Membre de l'Institut,
Professeur au Collège de France.

L'Homme use d'outils et il possède un langage articulé; ces deux traits par lesquels il s'oppose à tous les animaux, même les plus élevés, résultent d'une même supériorité intellectuelle. Il semblerait donc naturel d'établir un contact entre l'anthropologie au sens strict, telle qu'elle est envisagée ici, et la linguistique. Mais les faits de langue ne trouvent en général aucune place dans la présente revue, et les linguistes ne tirent de l'archéologie préhistorique aucun parti. Là même où, comme dans le *Reallexikon* d'Ebert, des faits de langue sont parfois examinés avec un certain détail, il n'y a pas de rapport entre les articles de caractère linguistique et les articles, beaucoup plus nombreux, de caractère archéologique; c'est que, pour les périodes lointaines et, en une large mesure, très lointaines, qu'envisage l'archéologie préhistorique, les linguistes ne disposent d'aucune donnée.

Sur des états de langue anciens, on n'a que deux manières de s'informer : le recours à des documents écrits et la méthode comparative. Mais, naturellement, il n'existe de documents écrits que pour des périodes où la civilisation avait atteint un niveau élevé. Et ces documents sont la plupart du temps peu anciens : ce n'est que dans la région babylonienne d'une part, en Egypte de l'autre, qu'on trouve des textes remontant au troisième millénaire avant l'ère chrétienne. Quant à la méthode comparative, elle ne permet pas de remonter très avant dans le passé. En effet, les langues changent vite. Il n'en est pas des langues comme des espèces animales ou végétales qui sont stables durant de longs siècles

L'ANTHROPOLOGIE. — T. XLIII. — 1933.

* Antoine Meillet'nin söz konusu çalışmasınının 1. sayfası.

lehçelerin müşterek oldukları devir hakkında bir neticeye varmağa hemen hemen imkân vermez.

Mukayeseli grameri en iyi ve çok, tam bir surette yapılmış diller grubu Hindu-Avrupa grubudur. İmdi, bu grup için, bir taraftan nispeten eski mu'talara malik bulunuyoruz: Yunanca ve Hindu-İranca, en eskileri milattan evvel birinci binin ilk yarısına kadar çıkan metinlerle temsil edilmiştir; diğer taraftan, eski Hindu-Avrupa dilleri, Yunanca, Latince, ilh.⁴ değişmiş şekillerini teşkil ettikleri ana Hindu-Avrupa dili; bakırı, altını, gümüşü tanıdıklarını gösteren kelimelere malik olduğuna göre uzak olmayan bir tarihe aittir. Bu mesut hâl neticesi, Hindu-Avrupa dilleri arasındaki benzerlikler bariz olarak kalmışlardır fakat bu bedahet ancak Hindu-Avrupa gruplarından her birinin en eski şekilleri kullanılırsa vazıhtır; Latince, eski Cermen dilleri, Sanskritçe üzerinde çalışacak yerde, bugünkü Fransızcaya ve İngilizceye, Hindistan'ın yeni şivelerine yaklaşılabilecek olursa bu dillerin kendi aralarındaki akrabalığı sezilse bile, hakiki bir mukayeseli gramer inşa edilemez. Zaten, dillerin çabuk değişmesi keyfiyeti her hâle göre farklıdır. Bugünkü İslav dilleri birçok bakımlardan Roman dillerinden daha arkaik bir manzaraya maliktirler. Kapadokya'da yapılan [kazılar] ve birkaç sene evvel yapılan bir okuma ile meydana çıkarılan Hititçe, milattan evvel iki bininci senenin ilk yarısına ait olup bugüne kadar en eski olarak bilinenden bin sene mukaddem bir Hindu-Avrupa dilini ortaya çıkaran metinlerle malumdur; imdi, bu devrin Hititçesinde şayan-ı dikkat arkaizmler görülüyorsa da dilin umumi hâli, birçok bakımlardan, çok ilerlemiş değişmelerin neticesidir ve böylece kısmen Eski Yunancadan veya Sanskritçeden az arkaik görünüyor; yenilikler o kadar mühimdir ki bazı dil âlimleri ilk ağızda Hititçeyi, mesela Yunanca, Sanskritçe ve Latince gibi tam bir şekilde bir Hindu-Avrupa dili olarak tanımakta tereddüt etmişlerdir. Hiçbir hâlde, ayrılma tarihleri binlerce sene evveline çıkan diller için bir mukayeseli gramer vazetmeğe muvafak olunamamıştır; Yontma Taş Devri insanları tarafından konuşulan diller bugün müşahede edilebilir diller tarafından temsil edilmiş olsalardı bile, bu dillerin mukayesesi ne olursa olsun Yontma Taş Devri dillerinin manzarasını sezmeğe çaresini veremezdi.

Yontma Taş Devri insanların konuştukları kabul edilecek olursa onların alete malik olmalarına imkân veren zihni mu'talar bir dile malik olmağa imkân verenlerle topyekûn aynıdır ve bu aletlerin kullanılması ve intikali şifahi münasebetler olmadan asla izah edilemezdi.

4 "ila ahir" in kısaltması. Bu cümlede vesaire, ve benzeri (vs., vb.) anlamlarındadır.

Nispeten daha yakın devirler için bile, elimizde bir sıra tarihî metinler bulunmadıkça arkeologların müşahedelerini dil âlimlerinininkiyle birleştirmek zordur. Mesela, merhum Hubert'in Keltlerin eski tarihi hakkındaki kitabını (*Les Celtes et l'expansion celtique*) okuyalım: Müellif, demirin geniş miyasta kullanıldığı zamanı tarihî devre komşu devirler telakki etmişti; müspet tarihî mu'tâların eksikliği yüzünden, zayıf faraziyelere varmıştı.

Hülasa, işe yarayacak malumatın eksikliği yüzünden dil ilmi, tarihten evvelki devirler arkeolojisinin neticelerine uzanamıyor. Dil ilmini bugünkü ırklar tetkikine ve etnolojiye bağlamak için, henüz pek mahdut olmakla beraber, ufuklar açıktır.

Bugünkü ırkları tefrike yarayan vasıfların dil ilminde yeri yoktur. Zaten telaffuz için ehemmiyeti olacağı akla gelen teşrihî teferruat bile hiçbir rol oynamaz gibi görünüyor. Mesela, dilin damağa nazaran vaziyeti, oynaklanmada esaslı bir unsur olduğu hâlde, damağın şekli, Fransızcada, oynaklanmanın tarzı üzerinde tesirsizdir; damağın şekli Fransızdan Fransıza çok farklılaşır fakat bu kadar muhtelif şekillerle de aynı fonemler tıpatıp tahakkuk ediyor.

Aynı tip diller tarafından işgal edilen saha, göz önünde tutulsa da, ırk vakıalarına değil, belki sadece tarihî vakıalara tabidir. Fransızcanın bir yeni Latin dili olması, Galya'nın İtalya'dan gelme kuvvetli bir vatan arayan muhacerete kucağını açmasından dolayı değildir; hatta çok Romalı kolon da gelmiş değildir; siyasi ve medeni bazı sebepler yüzünden Galya ahali yavaş yavaş eski şivelerini terk ettiler ve bilhassa Gol aristokrasisi Galya dilini kullanmaktan imtina etti; bir ahali değişmesi değil, bir dil değişmesi vuku buldu. İslam hareketi Mısır'a, Trablusgarp'a, Tunus'a, Cezayir'in büyük bir kısmına Arapçanın istimalini yaydı fakat eski ahali yaşamakta devam etmemiş değildir; bugünkü Mısırlılar bir vakitlerki Mısırlıların tipini muhafaza etmişlerdir; burada sadece memleketin eski dili yerine yeni bir dile karşı gösterilen tercih vardır. Bugünkü Avrupalıların büyük bir çoğunluğunun Hindu-Avrupa denilen aile dillerini kullanmaları vakıası bir ırk müşterekliğinden gelme değildir; bütün Avrupa mıntikasının, siyasi bakımdan, Hindu-Avrupa dilini konuşan Aristokrasiler tarafından teşkilatlandırılmasından doğmuştur.

Hülasa çoğu zaman benzer tipte dillerin yine benzer fizik manzarada insanlar tarafından konuşulmasının vaki oluşu esaslı bir şey değildir: Bu, tarihî vakıaların neticesidir.

Bir vakitler Fr. Müller, dünya dilleri hakkında artık bugün eskimiş olan büyük eserinde bu dilleri, bunları konuşan insanların saç tipine göre sırala-

mıştı, şüphesiz, bu tasnife hiçbir esaslı kıymet atfetmemiştii; bu, sadece bir tadbirden, bir zarurettten başka bir şey değildi.

Dillerin genişlemeleri medeniyetin genişlemelerine tercüman oldukları için, bazı medeniyet tipleri sahasıyla bazı dil tipleri saha[sı] arasında göze batan bir tetabuk müşahede edilmesi bizi hayrete düşürmemelidir. Mamafih, rahip Schmidt'in, dünya dilleri hakkındaki kitabında şu yakınlarda tecrübe edilen sistematik bir tecrübe kat'i neticelere varamamıştır. Zira bir dilin genişlemesi, bir maddi medeniyet tipinin genişlemesinden değil, bir teşkilat ve telakki tipinin genişlemesinden neşet eder. Hindu-Avrupa dilleri ailesini yaymış olan bu dillerin şefleri, umumiyetle, itaat altına aldıkları kavimlerin medeniyetinin arz ettiği faydaları kabullenmişlerdir. Biraz evvel yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Arapçanın genişlemesi, İslami telakkilerin yayılması sayesinde olmuştur.

Etnolojiden dil vakıalarının izahı hususunda edilecek istifade, yarı medenilerin zihniyeti hakkında şu sıralarda başlayan tetkikleri şamildir. L. Lévy-Bruhl'un bu zihniyeti tasvir ettiği eserleri dil âlimi için kıymetlidir; burada, zaten dil vakıaları ruhi hadiseleri izaha yardım ediyor ve Lévy-Bruhl fırsat düştükçe bunlara başvuruyor.

Bununla beraber, telakkilerle dil şekilleri arasındaki bağ, ne de olsa her zaman aşıkâr değildir. Dillerin, manasına artık nüfuz edilemeyen kategorileri ve şekilleri muhafaza etmesine imkân verecek bir ataletleri vardır. Hindu-Avrupa dillerindeki mücerret isimler hâli enteresan bir müşahede mevzuudur. Yunanca ve Latince gibi tarihî devirlerde malum dillerde bir işe delalet [eden] isimlerin çoğu müzekker veya müennestirler, yani bunlar ancak canlı varlıklarda mana ifade eden kategorilere mensupturlar. Bu vakıa şu suretle izah edilebilir: Şüphesiz, ana Hindu-Avrupa dilinin kullanıldığı devirde iş ilahi vasıfta bir kudret olarak tasavvur ediliyordu. Latince kaçmak işi, müennes olan *fuga* kelimesiyle gösterilmiştir. İmdi, "kaçma"nın, muharipleri kaçmağa sevk eden tabiatüstü bir kudret gibi telakki edildiğini görmek için Homéros'a izafe edilen şiirlere bakmak kâfidir; Yunancada menşei bakımından Latincenin *fugasının* aynı bir kelime vardır: Bu müennes kelime bir nev dişi ilaheye delalet eder. Homéros devri Yunancasında, "kaçma" isminin müenneslik keyfiyeti bir dereceye kadar anlaşılıyor; Latince *fuganın* niçin müennes bir isim olduğunu anlamağa imkân veren hiçbir metne de malik değiliz. Burada, müenneslik kategorisi eski telakkilerin enkazı arasında yaşamakta devam etmiştir; bugün bir vakitler faal bir kudretin isminin var

olduğu yerde ancak mücerret bir isim kalmıştır. Bu söylediklerimizden, dil mu'tâları tek başlarına, bir dili konuşan şahıslarda şu veya bu telakkilerin varlığını istintaç etmek hakkını vermedikleri neticesi çıkar: Dil vakıaları da-ima bazı bakiyeler olabilirler.

Heyet-i umumiyesiyle dil ilmi ve antropoloji birbirine mücavir ilimler iseler de hatta dil ilmi geniş manasında antropolojinin bir kısmı ise de dil vakıaları ile antropologların tetkik ettikleri belli başlı meseleler arasında bir bağ kurmak maddeten imkânsızdır; hatta bir bağ kurmak imkânının müşahede edildiği ve bu bağ kurulmağa başladığı yerde bile, henüz ancak ilk denemeler bahis mevzuudur; bu istikamette sarf edilen gayretlere devam edilmesi arzu edilir; dil ilmi ve antropoloji bundan faydalanacaklardır fakat bu çalışma sıkı bir tenkidi icap ettirir ve bu araştırmanın kolay olacağını sanmak safdillik olur.